

Nr 21.

Ankom till Riksdagens kansli den 1 april 1910 kl. 5 e. m.

Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 5 angående herr Starbäcks motion om afskaffande af prokanslersämbetet.

I en inom Andra kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion (nr 194) har herr Starbäck hemställt, »att Riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om vidtagande af åtgärd för afskaffande af prokanslersämbetet vid universiteten i Uppsala och Lund eller, därest härmed förenade göromål finnas böra till någon del bibehållas under särskildt ämbete, att i allt fall biskops själfskrifna egenskap af prokansler måtte upphöra». För motiveringen till detta yrkande har motionären hänvisat till en af herr Löfgren i Första kammaren väckt motion (nr 37) med samma yrkande. Herr Löfgrens motivering är af följande lydelse:

»Det torde vara obestriddigt, att befattningar, hvilka genom ändrade förhållanden icke längre fylla något verkligt behof, böra såsom onödiga afskaffas. Särskildt synes detta gälla om sådana, till hvilka viss person i följd af sitt ämbete är själfskrifven. Angelägenheten att afföra onödiga befattningar, äfven där de ej äro förenade med inkomst, framträder så mycket starkare, därest innehafvaren direkt eller indirekt beredes tillfälle att genom sin ställning öfva inflytande i för hans egentliga syssla främmande angelägenheter, hvilka lämpligast böra själfständigt handhafvas af sakkunniga och ansvariga män.

Det har försports, att förslag är å bané att såsom onödiga afskaffa kyrkofullmäktige, där sådana finnas. Tiden torde desslikes vara inne att, åtminstone i nuvarande form, afskaffa *prokanslersämbetet* vid Uppsala och Lunds universitet, till hvilka befattningar ärkebiskopen, respektive biskopen i Lund äro själfskrifna, äfvensom *eforaten* öfver rikets allmänna läroverk, som utöfvas af biskoparne i deras skilda stift.

Af de nya universitetsstatuterna framgår oförtydligt, att prokanslersbefattningen för framtiden är intet, utom en tom form. Prokanslern har antingen alldeles samma funktioner som universitetskanslern eller också inga alls. Han skall »göra sig underrättad om alla universitetets angelägenheter, lärarnes verksamhet, undervisningens gång och de studerandes sedliga förhållande samt med upplysningar och råd, där han så aktar nödigt, främja universitetets väl och anseende». Härvid har emellertid universitetskanslern enahanda uppgift. Bestämmelsen kan därför, om den skall af båda de höga ämbetsmännen iakttagas, icke leda till annat än en af stridiga uppfattningar vållad oreda. Dessutom torde i allmänhet prokanslern, på grund af sin speciella utbildning, vara oförmögen att följa den moderna universitetsundervisningens gång på områden, som äro för honom främmande.

Som ett ofruktbart bihang till nyssnämnda skyldighet gäller för prokansler rätten att närvara vid konsistoriernas öfverläggningar, men torde den ömsesidiga uppbyggelsen häraf icke tillräckligt motivera ämbetets vidmakthållande. Utom den allmänna medborgerliga rättigheten att »hos kansleren göra de framställningar och föreslå de åtgärder han anser för universitetet gagnande» har prokanslern slutligen rätt och skyldighet att, »när kanslersämbetet är ledigt, bestrida de åligganden, som tillhöra detta ämbete, till dess Kungl. Maj:t förordnat om ämbetets uppehållande». Sistnämnda funktion, som förefaller att vara af mera reell natur än de öfriga, innebär också den största oegentligheten. Det är nämligen att märka, att universitetskanslern, som skall utses bland män, hvilka visa »nit för vetenskaplig odling», alltså väljes efter helt och hållet andra grunder och med stöd af annan kompetens än den som prokansler själfskrifna biskopen. I författningen har detta förhållande också observerats, enär i dess 11 § stadgas, att, när kanslersämbetet är obesatt eller kanslern är ledig, Kungl. Maj:t skall förordna, »huru med ämbetets utöfning under tiden skall förhållas». Prokanslerns befattning med de verkliga kanslersgöromålen på grund af ämbetsställning är således äfven den skenbar eller helt tillfällig, beroende på Kungl. Maj:ts förordnande.

Men vare sig man ser saken så, att prokanslersämbetet är blott

och bart en dekoration, eller så, att det under särskilda betingelser kan innebära vissa funktioner för dess innehafvare, ha speciellt Uppsala och Lunds universitet icke förskyllt att stå under en biskoplig protektion, som ej har motsvarighet vid de öfriga högskolorna. Ämbetets vidmakthållande ger ett sken af kyrkans eller, rättare sagdt, vissa kyrkofurstars supremati öfver vetenskapen, som icke har en skymt af berättigande. Äfven om för framtiden den verkliga betydelsen häraf är mindre, sedan prokanslerns yttrande vid tillsättandet af professorsbefattningar kommer att upphöra, kvarstår dock i viss grad faran af obehöriga inflytelser å universitetets angelägenheter från personer, hvilka icke äga en af förhållandenas natur betingad rätt att lägga sitt ord i vågskålen vid de skilda ärendenas bepröfvande. Finnes det emellertid nödigt eller lämpligt att behålla prokanslern som eventuell ställföreträdare för kanslern, bör prokansler af Kungl. Maj:t utses efter liknande grunder som denne.»

Utskottet har ansett sig böra undersöka, huruvida från Uppsala och Lunds universitet, vid hvilka prokanslersinstitutionen förekommer, framställts några yrkanden i den riktning motionären afser.

*Utskottets
yttrande.*

Därvid har befunnits, att frågan om prokansleriatet och dess ställning varit å bane vid behandlingen af universitetskommitténs år 1901 afgifna betänkande rörande universitetens och Karolinska institutets styrelse och organisation. I detta betänkande föreslog kommittén, att prokanslern skulle bibehålla i hufvudsak samma ställning, som han ditintills innehaft. Hans uppgift angafs så, att han skulle i allmänhet göra sig underrättad om alla universitetets angelägenheter samt med underrättelser, råd och påminnelser främja dess väl; han skulle kunna deltaga i öfverläggningar — men ej i beslut — inom universitetets ledande korporationer, likaså kunna göra framställningar till kanslern i universitetsärenden, samt slutligen afgifva betänkande i befordringsfrågor. Dessutom skulle han äga att bevilja tjänstledighet åt akademisk lärare eller tjänsteman för tid af högst en månad. När kanslersämbetet vore ledigt, skulle han bestrida dess åligganden, till dess Kungl. Maj:t förordnat om dess upprätthållande; vid förfall för prokansler däremot eller när sådan ej finnes, skulle all honom tillkommande handläggning af ärenden förfalla.

Vid förslagets behandling inom Uppsala universitets myndigheter framställde två fakulteter, den filosofiska och den medicinska, det yrkande, att prokanslerns befattning med befordringsärenden skulle upphöra. Däremot gjordes på intet håll någon anmärkning mot ämbetet

såsom sådant. Inom större akademiska konsistoriet förekom icke heller någon sådan anmärkning, utan till omröstning framställdes samma yrkanden som inom fakulteterna, nämligen å ena sidan prokansleriatets bibehållande med fortfarande rätt till yttrande i befordringsfrågor, å andra sidan prokansleriatets bibehållande utan sistnämnda rätt. Majoriteten anslöt sig till det förra yrkandet, prokansleriatets bibehållande med den ställning, som kommitterade föreslagit. I Lund framställdes under ärendets behandling inom fakulteterna på två håll, nämligen i filosofiska fakultetens båda sektioner, förslag om ämbetets fullständiga afskaffande. Motiveringen för förslagen utgick också här närmast från befordringsfrågorna, hvilkas handläggning af prokanslern man ansåg olämplig, men därjämte framhölls, dels att med dessa frågors undantagande från prokanslerns befogenhet ämbetets enda viktigare uppgift skulle försvinna, dels att prokansleriatet i sin helhet vore en föråldrad institution. I den ena af fakultetens två sektioner, den humanistiska, uttalade sig majoriteten (5 röster mot 4) för ämbetets afskaffande, i den andra, den naturvetenskapliga, blef utgången motsatt, i det att endast 3 medlemmar röstade för upphäfvandet, men 5 emot; af dessa senare önskade dock flertalet, att ämbetets förening med biskopsstolarne i Uppsala och Lund skulle försvinna och prokanslern hädanefter utses genom val. Öfriga fakulteter lämnade prokansleriatet utan anmärkning; endast en medlem af den juridiska fakulteten anslöt sig till förslaget om dess afskaffande. Det större akademiska konsistoriet afvisade detta förslag med stor majoritet (12 röster mot 2) och förordade prokansleriatets bibehållande enligt kommitténs hemställan.

Universitetsmyndigheternas yttranden öfver kommitténs förslag fingo hvila i flera år, innan frågan om de nya statuterna togs till behandling af regeringen, och när detta skedde, tillkallade regeringen för ytterligare beredning af vissa viktigare spörsmål några sakkunnige från båda statsuniversiteten och från Karolinska institutet. Deras förslag, af 1907, ansluter sig i fråga om prokanslern till den äldre kommitténs, dock med den viktiga förändring, att prokanslerns befattning med befordringsärenden ströks, i enlighet med det yrkande, som år 1902 framställdes af de båda Uppsalafakulteterna. Öfver vissa af de sakkunniges förslag infordrades nya yttranden från de akademiska myndigheterna, men i remissen ingick denna gång icke de delar af statuterna, som berörde prokanslern, och om dessa delar kommo myndigheterna alltså icke att uttala sig. I Lunds större akademiska konsistorium bragtes frågan visserligen på tal i form af yrkanden, att konsistoriet skulle afstyrka de sakkunniges förändring af kommittéförslaget och förorda detta senare oförändradt,

likasom år 1903 hade skett (alltså med bibehållande af prokanslerns yttranderätt i befordringsärenden), men detta yrkande fann sig konsistoriet, på grund af remissens lydelse, icke kunna upptaga till behandling.

De statuter, som af Kungl. Maj:t slutligen utfärdades (d. 27 nov. 1908), bestämde prokanslerns ställning fullständigt i enlighet med de sakkunniges förslag. Prokanslerns befattning med befordringsärenden upphörde alltså; i öfrigt blef hans uppgift och befogenhet angifven på det sätt, som universitetskommittén år 1901 förordat.

Af denna redogörelse för tillkomsten af nu gällande bestämmelser om prokanslersämbetet framgår, dels att dessa bestämmelser nyss blifvit reviderade, dels att vid universiteten själfva någon allvarligare opinion för ämbetets afskaffande icke gjort sig märkbar. I Uppsala har intet yrkande i denna riktning framkommit; de kraf, som där blifvit framställda rörande prokanslerns ställning, nämligen upphäfvande af hans befattning med befordringsfrågor, äro genom de nya statuterna uppfyllda. I Lund har däremot förslag om ämbetets upphäfvande blifvit framställt, men synnerligen stark anslutning har detta förslag icke heller där vunnit, och den allvarligaste anmärkning mot ämbetet, som framfördes till stöd för förslaget, var äfven där prokanslerns yttranderätt i fråga om befordringar samt har med denna yttranderätt försvunnit. Än mindre har vid universiteten någon allmännare önskan framträdt om ämbetets ombildning till likhet med kanslerns, alltså dess besättande genom val, såsom motionären alternativt förordat.

Under sådana förhållanden anser sig utskottet icke hafva anledning att närmare ingå på frågan om den karaktär och betydelse, som prokanslersämbetet för närvarande kan äga. Utskottet måste anse, att tillräckliga skäl icke blifvit anförda för att från Riksdagens sida framkalla något sådant yrkande, som motionären föreslår.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt får utskottet hemställa,

att herr Starbäcks ifrågavarande motion icke måtte till någon Andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 1 april 1910.

Å utskottets vägnar:

NILS EDÉN.

Reservation

af herr *Waldén*.
